

Raiku-koiran kanssa koulussa

– muistojani Kiikalan ala- ja kansakoulusta 1930-luvun loppupuolelta

Terttu Tähtinen

Koulutaipaleeni aloitin Kiikalan alakoulussa seitsemän vuotiaana. Alakouluja oli muutama ympäri pitäjää, esimerkiksi keskustassa, jossa me kävimme. Myös varsinaisia kansakouluja oli kunnassa muutama. Kävin siskoni kanssa Komisuon kansakoulua. Alakoulua käytiin kaksi vuotta. Tätä seurasi neljävuotinen varsinainen kansakoulu. Ne, jotka menivät oppikouluun, suorittavat näistä kaksi ensimmäistä vuotta. Kansakoulun jälkeen osa saattoi mennä vielä johonkin ammattioppiin. Itse menin oppikouluun. Sekä ala- että kansakoulun, ja myöhemmin myös oppikoulun, viisi ensimmäistä luokkaa sujuivat minulta ilman sanottavampaa ponnistusta tai läksyjen lukua hyvän muistini ansiosta. Tähän vaikutti varmasti myös se, että ihan oikeasti pidin koulunkäynnistä. Muutenkin muistan lapsuuteni valoisana aikana, joskin isäni kuolema sodassa, kun olin 11-vuotias, oli iso isku minulle. Isän suku oli Kainuusta kotoisin, hän olikin lupsakka ja hyvä jutun kertoja. Olin usein hänen mukanaan esimerkiksi hänen metsästysreissuillaan. Hän ei meitä tyttöjä juuri koskaan komentanut, sen hän oli jättänyt äitini huoleksi, jolle tämä rooli sopikin paremmin jo luontonsa puolesta. Molempiin vanhempiimme, vaikka äitimme oli meidän suhteen suhteellisen tiukanakin, minulla ja sisarellani Pirkolla oli hyvät ja läheiset suhteet.

Sisarukset Terttu ja Pirkko (Kemppaiset) vuoden 1935 paikkeilla. Kuva: Terttu Tähtisen kotialbumi, kuva on otettu A.J. Pesonen valokuvaaliikkeessä.

Itse opin auttavasti lukemaan jo ennen kouluunmenoa, vaikei minua kaikei kukaan tässä ollut opettanut. Äitini ja isäni olivat kovia lukemaan, erityisesti äitini oli todella innostunut kirjoista. Minä sain käydä joka viikko Kiikalan kirjastosta hakemassa suuren paperikassillisen kirjoja isälle ja äidille jo lapsena. Kirjastoa piti seurakunnan kanttori. Hän tiesi, mitä äiti ja isä olivat lukeneet: hän luetteli, että tuon ja tuon he ovat jo lukeneet, tuota ja tuota eivät vielä ole. Ja sitten hän laittoi kassiini kirjoja, joita ei vielä ollut luettu. Kirjoja meillä oli muutenkin paljon, sillä äiti laittoi niihin yleensä kaikki ylimääräiset rahat. Vanhempani lukivat usein myös niin, että äiti luki isälle kirjoja ääneen keittiön sängyssä ennen nukahtamista.

Alakouluun matkaa meiltä oli noin puolitoista kilometriä, kansakouluun lähes neljä. Koska matka kansakouluun oli pitkä, äitini päätti, että pidän alakoulun kahden vuoden jälkeen vuoden tauon ennen kuin menen kauempana olevaan varsinaiseen kansakouluun. Tähän oli kaksi syytä: olin jonkin verran nuorempi kuin muut koulunsa aloittavat ja lisäksi olin äitini mielestä niin pienikokoinen, että pitkät koulumatkat eivät olisi minulta luonnistuneet. Itse en tästä pitänyt, mutta vastalauseitani ei kuunneltu. Kun äiti sai vielä päätökselleen tukea kunnanlääkäri Mäntylältä, joka oli yksi äitini luottoihmisiä, asia oli päätetty. Jäin siis kotiin syksyllä, kun muut alakoulukaverini lähtivät koulutielle. Ja minua harmitti! Alakoulussa luodut kaverisuhteet olivat niin tärkeät minulle, että myöhemmin kansakoulussa vietin välitunnit paljon näiden vanhojen alakoulukaverien kanssa, vaikka he olivat minua vuotta ylempällä luokalla. Vieläkään, yli 90-vuotiaana, en ymmärrä tätä äitini päätöstä.

Vaikka maaseudulla oli tuohon aikaan paljon lapsia, eivät luokat kansakoulussakaan olleet kovin suuria. Kiikalassa asukkaita tuohon aikaan oli noin 2000 ja kouluja oli kunnan alueella useita. Alakoulussani oli vain yksi opettaja, mutta kansakoulussa opettajia oli jo kaksi: toinen heistä opetti kahdella ensimmäisellä luokalla ja toinen kahdella ylimmällä. Koulumatkat kuljettiin jalan, talvisin suksin, jolloin matka esimerkiksi kansakouluun lyheni merkittävästi. Muistan, että kouluun mennessä matkat sujuivat reippaasti. Kansakouluunkin päästiin aamulla noin 20 minuutissa, hiihtäen tätäkin nopeammin. Tätä selittää varmaan se, ettei koulusta saanut myöhästyä, jos myöhästy, jäi laiskalle eli sai jälki-istuntoa. Opettajakaan ei tykännyt näistä, joutuihan hänkin istumaan nämä tunnit. Kotiintulomatkat kestivätkin sitten yleensä paljon kauemmin. Aikaa kului esimerkiksi leikkiessä koulumatkalla olevan joen rannalla. Leikkikumppaninani olivat usein naapurin poika ja meidän koiramme Raiku. Kotimatalla oli paljon muutakin, joka kiinnosti pientä tyttöä. Näin kotiinpaluumatkat saattoivat venyä useankin tunnin pituisiksi. Äiti sitten ihmetteli, kuinka me näin kauan viivyimme. Omaa polkupyörää minulla ei ollut vasta kuin aikuisena. Yleensäkin lapsilla ei tuohon aikaan juuri ollut omaa pyörää, aikuisilla kylläkin. Polkupyörä olikin silloin aikuisilla yleinen kulkuneuvo, autoja ei juuri kellään ollut. Isäni ja äitinikin kulkivat kylällä pyörillä. Pitempiäkin matkoja näillä ajettiin, muistan äitini ja isäni menneen pyörällä jo Tampereelle saakka. Pyörän ajamisen, muistan tämän vieläkin, opettelini isän pyörällä ajamalla sieltä rungon välistä. Muistan kun sain poljettua kahdeksan kertaa peräkkäin, ajattelin, että osaan nyt ajaa tätä. Olin siitä kovin ylpeä.

Alakoulussa, jos muistan oikein, päivät alkoivat aamulla kello 9 ja kansakoulussa kello 8. Kouluun oli helppo ja mukava mennä, kun kaikki lapset tunsivat toisensa jo etukäteen. Näin ei alakoulunkaan aloittaminen pelottanut minua, vaikka kaikki olikin silloin uutta. Päiviini tuli koulun aloittamisen myötä uusi rytmi. Alakoulussa harjoiteltiin lukemista ja laskentaa, uskonnon perusteita tietysti myös. En muista, että kukaan lapsista ei olisi oppinut lukemaan näiden kahden vuoden aikana. Äitini kertoi aina, että hänen aikanaan oli ollut yksi poika, joka ei oppinut lukemaan, mutta se oli hänen aikanaan se. Ja tietysti tähän saattoi olla montakin eri syytä. Alakoulussa pelattiin ulkona erityisesti neljää maalia, pesäpallon tapaista peliä. Kansakoulun puolella pelattiin sitten jo mekin pesäpalloa.

Luokkakuvani (minä 2. vas. istuvista) Kiikalan kirkonkylän alakoulusta 1930-luvun loppupuolelta. Kuva: Terttu Tähtisen kotialbumi.

Vaikka harrastusmahdollisuuksia ei ollut paljon, aika kului silti lapsilla hyvin. Itse viihdyin hyvin luonnossa ja kirjojen parissa. Luonnosta löytyi aina kaikenlaista tutkittavaa. Lisäksi kuuluimme 4 H-kerhoon, jonka puitteissa hoidimme siskoni kanssa pieniä puutarhatilkkuja. Oikeasti tämä hoitaminen jäi aika vähiin, koska emme oikein innostuneet tästä puuhasta. Kitkimme toki maatilkkumme aina kun kerhon tarkastaja oli tulossa tarkastamaan palstamme. Hän oli äidin tuttuja, ja hän ilmoitti äidille etukäteen, milloin hän oli tulossa tarkastuskäynnille. Näin saimme pidettyä palstat sellaisessa kunnossa, ettei tarkastajalla ollut kovin paljon moitittavaa. Muuten kerhon puitteissa ei järjestetty muuta aktiviteettia lapsille, ellei oteta huomioon seurana järjestämiä juhlatilaisuuksia. Me kävimme aika paljon lähitaloissa kylillä: tämä johtui paljolti siitä, että äiti oli siinä lähiympäristössä oleville lähes jokaiselle jotain sukua ja muutenkin hän tunsu kaikki kyläläiset. Esimerkiksi vuosittain järjestävien ”lukusten” jälkeen järjestettyjen kestien aikana meillä lapsilla oli hyvä tilaisuus leikkiä ja peuhata keskenämme.

Itse muistan olleeni lukusilla seitsemän kertaa. Ensimmäisen kerran vuonna 1937, siis samana vuonna kuin menin alakouluun. Viimeisen kerran osallistuin näihin vuonna 1944, 15-vuotiaana, kuten oheisesta todistuskopiostakin ilmenee. Lukukinkerillä lapsia kuulusteli kanttori. Lapset oli jaettu kahteen ryhmään: toisessa olivat nuoremmat lapset ja toisessa olivat ne, jotka olivat rippikouluiässä ja olivat osallistumassa konfirmaatioon. Kirkkoherra

Lukukinkeritodistus																						
Vuosi	Taru	Säätuku	Luevan käsittämien	Raam. histor.		Luth. väh. katk.					Kristinoppi					Luetti						
				Vanh. Test.	Uud. Test.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5		6	7	8	9	10	11
1937	2					3	3															Leino
1938	2					4			4													Leino
1939	3					4			4													Leino
1940	4				5+	4			4													Leino
1941	4				3	3			4													Leino
1942	4				3	3			4													Leino
1943	4				3	3			4													Leino
1944	4				3	3			4													Leino
19																						

Lukukinkeritodistukseni 1937–1944. Kuva: Terttu Tähtisen kotialbumi.

piti samaan aikaan lukukinkereille osallistuneille aikuisille oman tilaisuutensa, jos muistan oikein, heiltä ei enää tentattu eri uskonkappaleiden osaamista vaan pappi piti heille jonkunlaisen uskonnollisen puheen ja niin edelleen. Meiltä koululaisilta tentattiin katekismuksen lisäksi tietämystämme Raamatun historiastakin. Raamatunhistoriakysymykset liittyivät muistaakseni kohtiin, joita oli koulussa tätä ennen käsitelty. Meidän odotettiin siis osaavan vastata muun muassa oikein, mitä tietty käsky tai katekismuksen kohta piti sisällään. Lisäksi hänelle piti kyetä selittämään se, mitä tällä kohdalla tai käskyllä tarkoitettiin. Lukukinkereille ei voinutkaan mennä ilman opitun kertaamista, muuten olisi voinut saada kanttorilta moitteita kaikkien kuullen. Äitinikin kantoi tästä erityistä huolta, hänelle olisi ollut suuri häpeä, jos hänen tyttärensä ei olisi pärjännyt kinkereillä. Hänelle oli muutenkin tärkeää, mitä muut ihmiset ajattelivat hänen lapsistaan ja varmaan hänestä itsestäänkin. Meille lapsillekin kinkarit tuottivat joka vuosi paineita, ei kukaan meistä lapsistakaan pitänyt siitä, että saimme kanttorilta haukkuja osaamattomuudestamme muiden kuullen. Kanttori merkkasi jokaisen lukukinkeritodistukseen sisällyttävän, kirkkohistorian ja katekismuksen kohdalla kunkin kerran osaamistason. Jotta osaamattomien häpeäkerroin olisi noussut mahdollisimman suureksi, luettiin kaikkien lasten saamat arvosanat tilaisuuden lopuksi ääneen niin, että kaikki kinkereillä olleet aikuisetkin kuullivat ne. Minä en pitänyt kinkereistä yhtään, koska en tykännyt näitä vetäneestä vanhasta papista. Hän ei toki vetänyt meidän lasten kuulustelutilaisuuksia, mutta hänen läsnäolonsa loi koko tilaisuudelle jotenkin ikävän ilmapiirin. Tästä papista ei tykännyt muuten meidän isoäitikään, vaikka hän oli pyhäkoulun opettaja. Pappi oli vähän erikoinen. Hänellä oli usein esimerkiksi tapana haukkua kulloinkin siunattavana oleva vainaja, mistä kiikalalaiset eivät tietenkään pitäneet. Muutenkin monelle osallistujalle taisi koko tilaisuuden tärkein osuus olla pappien vetämän osan jälkeen järjestettävä kestitilaisuus, jossa kinkeriväki saattoi vapaammin seurustella keskenään syömisen lomassa. Rippikouluun meneville järjestettiin jo minun aikanani omat lukuset, ja tämän jälkeen ei nuoria enää kuulusteltu aiempaan tapaan. He siirtyivät tämän jälkeen aikuisten ryhmään.

1930-luvun lopulla ja 1940-luvun alkupuolella ei opettajien ala- ja kansakoulussa tarvinnut pitää meille lapsille mitenkään kovaa kuria, koska ainakin me pienimmät olimme niin kiltejä, että tunnit sujuivat ilmankin. Siihen aikaan oli selvää, että tunneilla istuttiin hiljaa ja kuunneltiin opettajaa. Osa lapsista oppi helpommin kuin toiset, mikä varmaankin vaikutti siihen, kuinka koulussa viihtyi. Tästä ei kuitenkaan lasten keskuudessa tehty muistaakseni mitään suurempaa numeroa – ei alakoulussa, eikä kansakoulussa. En muista, että kellään olisi myöskään ollut mitään skismaa opettajan kanssa. Varmaan niitäkin oppilaita oli, jotka joutuivat toisinaan opettajan järjestyksen ja kurinpidon kohteeksi, muttei tätä tehty niin, että me muut oppilaat oltaisiin sitä erityisemmin panneet merkille, en ainakaan itse muista yhtään tällaista tapahtumaa.

Alakoulussa meillä oli mukava nuori naisopettaja. Hän oli meille kiva ja ystävällinen, mihin vaikutti varmaan sekin, että niinä vuosina hän seurusteli tulevan miehensä kanssa. Hän taisi olla silloin niin onnellinen, ettei hän meistä lapsista juuri rasittunut. Kansakoulussa lapset olivatkin sitten jo vähän villimpiä. Tämä johtui paljolti siitä, että meillä oli vanha miesopettaja, joka jo vanhuuttaan – hän oli jo silloin ikänsä puolesta opettajana niin sanotuilla ”armovuosilla” – ei kyennyt juurikaan meille opettamaan mitään eikä myöskään pitämään luokassa järjestystä. Lisäksi hän oli ajanut pyörällään

pahasti johonkin tietyömonttuun ja vammautunut tästä niin, ettei hänestä ollut enää kunnan opettajaksi. Hän soitti tunneilla meille erittäin usein harmonilla virsiä. Silloin luokan pojat hiipivät hänen taakseen ja hyppäsivät ikkunasta ulos ja tulivat taas ovesta sisälle ja taas ikkunasta ulos. He kilpailivat siitä, kuinka monta kertaa he ehtivät tämän soittamisen aikana mennä tämän kierroksen. Eikä opettaja huomannut mitään! Tytöt eivät tähän muistini mukaan osallistuneet. Sen muistan, että itsekkin olisin halunnut kyllä hypätä siitä, mutta en uskaltanut, koska ikkuna oli niin korkealla. Eli kyllä mekin osattiin olla tottelemattomia ja ilkikurisia, jos tilaisuus siihen meille annettiin, vaikka yleisesti olimmekin kilttejä ja kasvatettu siihen, että piti olla kiltisti.

Kansakoulun ensimmäiset vuodet menivät vanhan opettajamme takia suhteellisen ”tyhjäkäynnillä” lähinnä virsiä laulaen: opettaja ei meille juuri mitään erityistä opettanut, emmekä me myöskään mitään oppineet. Varmaankin tässä on vähän liioittelua, mutta näin tuon ajan muistan. Opettaja oli tuon pyöräonnettomuuden jälkeen vaikea välillä pitää hermojaan kurissa. Hän asui vaimonsa kanssa koululla, ja jos hän oli hermostumassa jollekin oppilaalle, tuli vaimo usein häntä rauhoittamaan ennen kuin mitään kummempaa ehti tapahtua. Kolmannella luokalla opettaja sitten vaihtui. Opettajaksi tuli nyt naisopettaja. Hän oli huomattavasti ensimmäistä opettajaani paremmin työnsä tasalla, vaikka hänelläkin oli jo ikävuosia karttunut.

Kaiken kaikkiaan kansakoulussa meillä oli suhteellisen rento ilmapiiri. Siitä kertoo myös se, että meidän koiramme, sekarotuinen pystykorvan ja susikoiran sekoitus, kävi usein minun kanssani koulussa. Se istui minun vieressäni kaksoispulpetissa, aina ihan rauhassa odotellen välitunteja. Varsinkin kansakoulun kolmannella luokalla, jonka kävin, vaikka tarkoitus olikin mennä oppikouluun, Raiku oli lähes joka päivä mukana. Opettajilla ei ollut tätä järjestelyä vastaan mitään, eikä oppilaillakaan! Välitunneilla se leikki innokkaasti kaikkien lasten kanssa ja kaikki oppilaat pitivät siitä. Kotimatkoiilla se kulki minun seuranani tutkimassa maastoja ja leikkimässä joenrannalla.

Alakoulun luokilla ei ollut meille lapsille koulun puolesta mitään ruokaa. Ehkä tämä johtui siitäkin, että koulua oli neljä tuntia päivässä. Oli meillä kuitenkin kotoa tuodut eväät mukana. Varsinaisen kansakoulussa, jossa koulupäivät saattoivat olla aika pitkiäkin, koulusta saatiin kahtena päivänä velliiä ja muina päivinä erilaisia puuroannoksia. Itse toimme kotoa leivät ja maitopullon. Itse en tykännyt pullomaidosta, enkä sitä myöskään juonut.

Koiramme Raiku 1940-luvun alkupuolella.
Kuva: Terttu Tähtisen kotialbumi.

Minun oli tarkoitus käydä kansakoulua vain kaksi vuotta, koska suunnitelmassani, tai varmaan paremminkin äitini suunnitelmassa, oli se, että menisin oppikouluun. Äiti oli tämän päättänyt jo ennen kansakouluun menoani. Hän ei ollut itse saanut tai voinut käydä kansakoulun jälkeen kuin vähän

kansanopistoa, vaikka olisi itse halunnut opiskella enemmänkin. Nyt hän halusi taata sen, että hänen tyttärensä saisivat opiskella niin pitkään kuin halusivat ja kykenisivät. Minulle kävi kuitenkin niin, että kun olin vuonna 1943 sotalapsena Ruotsissa noin neljän kuukauden ajan, myöhästyin Salon yhteislyseon pääsykokeista – paluujunan aikataulun vuoksi. Näin opiskelun aloittaminen oppikoulussa minun kohdaltani siirtyi vuodella. Tämän vuoden aikana jouduin käymään kansakoulun kolmannenkin luokan ja samalla Kiikalan kunnan lääkärin vaimo opetti minulle matematiikkaa ja muitakin oppikoulun ensimmäisen luokan aineita. Opettelimme jo sellaisia asioita, joita oppikoulussa opiskeltiin, koska olin tuon pääsykoemöhläyksen vuoksi liian vanha oppikoulun ensimmäiselle luokalle. Minun piti siis pyrkiä suoraan koulun toiselle luokalle. Tämä lisäopetus, josta minulla on myös hyvät muistot, ikään kuin valmensi minua tähän toiselle luokalle meidän. Äitini oli järjestyksen nainen, hän halusi pitää tästäkin huolta, etten sitten vuoden päästä kokisi mitään uusia pettymyksiä.

Sotalapsikorttini vuodelta 1943.
Kuva: Roosa Tähtinen.

Kansakouluvuoteni osui sotavuosiin, ensin oli talvi- ja sitten jatkosota. Talvisota, joka oli suhteellisen lyhytkin, alkoi kun olin 10-vuotias. Tämä ei meihin koululaisiin juuri vaikuttanut. Sen kuitenkin muistan, että olimme koulussa, kun sota alkoi. Opettaja tuli ilmoittamaan meille lapsille sodan alkaneen. Koulu lopetettiin siltä päivältä siihen ja kaikki lähtivät koteihinsa. Seuraavana päivänä koulussa oltiin kuitenkin taas ihan tavalliseen tapaan. Jatkosota vaikutti sitten jo meihin lapsiinkin enemmän. Kiikalankin yltä, tosin aina hyvin korkealla, lensi aina silloin tällöin vihollisten pommikoneita, joita niiden perässä tulevat suomalaiset hävittäjät jahtasivat. Me koululaiset laskettiin sitä, kuinka monta konetta kulloinkin yltämme meni. Toisinaan hävittäjäkoneet saivat pudotettuaakin niitä pommikoneita. Kiikalassakin niin sanotut kotirintaryhmiin kuuluvat toisinaan hakivat näistä pudotettujen koneiden miehistöön kuuluneita, desantteja, kuten meille lapsille sanottiin. Näiden etsintäpartioiden toiminta oli hyvinkin näkyvää toimintaa. Näiden toiminnan ja ylilentävien sotilaskoneiden vuoksi sota tuli nyt meitä lapsiakin lähemmäs. Lisäksi kaikesta alkoi olla nyt vähän pulaa, eikä kylän pelloille riittänyt miehiä töihin siinä määrin kuin ennen. Me lapsetkin jouduimme näinä vuosina tekemään töitä pelloilla ja muutenkin olemaan kotona avuksi aiempaa enemmän. Ja tietysti itselleni sodan kamaluus konkretisoitui silloin, kun meille tultiin ilmoittamaan isän kuolemasta. Tästä selviäminen oli meille kaikille kovan työn takana, mutta elämä jatkui, ja tästäkin elämänkoettelemuksesta selvittiin eteenpäin. Muistan myös sen sota-ajalta, kun karjalaislapsia tuli kouluumme, kun olin kansakoulun kolmannella luokalla (1943/1944). He olivat eläväistä väkeä. Heidän mukaansa kouluumme tuli aivan uudenlaista menoa. Pidin heistä!

Kansakoulussa, kuten myöhemmin oppikoulun ensimmäisillä luokilla, opetuksessa painottui uskonnon ja lukemisen opetus. Opetettiin meille tietysti muutakin, kuten käsityötä ja pidettiin urheilutunteja. Kuten jo mainitsinkin, itse pärjäsin paljolti koulussa hyvän muistini avulla. Se, mitä opettaja opetti, jäi minun muistiini helposti. En joutunut juurikaan lukemaan läksyjä näinä vuosina. Tämä oli

vahinko, sillä myöhemmin lukiossa koin alkuun haastavaksi opiskella itsenäisesti kirjoista, kun en ollut siihen tottunut.

Teksti on julkaistu 7.08.2020

Tekstin julkaisutiedot: Tähtinen, Terttu 2020. Raiku-koiran kanssa koulussa – muistojani Kiikalan ala- ja kansakoulusta 1930-luvun loppupuolelta. Kasvatuksen historian ENSYklopedia. Helsinki: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. URL http://www.kasvhistseura.fi/sites/kasvhistseura.fi/files/Raiku-koiran%20kanssa%20koulussa_4.pdf

Tertun muut sivulla olevat koulumuistotekstit:

1. [Häkäpönttölinjurilla oppikouluun ja lukioon 1940-luvulla](#)
2. [Eronnut yliopistosta toistaiseksi – kasvatustieteitä lukemassa Turun yliopistossa 1950-luvun loppupuolella](#)